

**Universitat de les
Illes Balears**

IMMIGRACIÓ IRREGULAR I PROTECCIÓ SOCIAL

Laura Munar Mas

43199045-P

Fernanda Caro Blanco

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau de Treball Social

Paraules clau: immigració irregular, protecció social, serveis socials, exclusió social,
drets humans e integració

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2014-2015

Índex

	Nº pàg.
1. Introducció _____	3
2. L'Estat de la qüestió _____	3
3. Marc Teòric _____	11
4. Metodologia _____	14
5. Resultats _____	15
6. Conclusions _____	17
7. Bibliografia _____	18

Resum: La situació administrativa en la que es troba una persona determina el nivell d'inclusió o exclusió social en el territori on resideix. La manca d'una situació legal és un problema que afecta a un grup important de les persones immigrants i que cal tenir en compte a l'hora d'abordar els diferents àmbits d'actuació dels Serveis Socials, ja que son moltes les limitacions que es troben per a l'accés als sistemes de Protecció Social, el que suposa una discriminació en els drets humans d'aquest col·lectiu. En aquest sentit, els governs haurien d'incloure a totes les persones, sense importar la seva condició, en els plans nacionals de prestació de serveis públics, ja que l'atenció que es dona a aquestes persones és força important per a la millora de les seves condicions de vida i aconseguir una vertadera inclusió social.

Abstract: The administrative situation in which a person is located determines the level of social inclusion or exclusion in the territory where resides. The lack of a legal situation is a problem that affects a group important to the people Immigrants and that there is a tener into account the time to address the different of actions los Socials Services, since you are muchas limitations that are located for the access to the systems of social protection, the supone a discrimination that the human rights of this collective. In this sense, the governments deberian to include to all the people, no matter their condition, in the National Plan for provision of Public Service, that attention to be for this person is very important to improve their living conditions and arrange a inclusion.

1. Introducció

Cal apuntar les raons per les quals s'ha elegit aquest tema per a la realització del treball de fi de grau, ja que és important partir d'aquest punt per tenir clar què és allò que es vol aconseguir amb la investigació.

Conèixer com es gestiona, des dels Serveis Socials, l'atenció i protecció social del col·lectiu de persones immigrants que no disposen o han perdut el seu permís per a residir i/o treballar legalment al nostre país és l'objectiu principal del treball.

L'interès de la investigació és fer visible la realitat d'aquest col·lectiu en quant a la seva protecció des d'una visió professional, així com valorar les estratègies d'integració que es duen a terme des dels serveis públics, partint de la idea de que, el fet de trobar-se en una situació d'irregularitat és un factor de risc d'exclusió.

Finalment, la seva utilitat és fer arribar els resultats obtinguts al llarg de la investigació i poder prendre'n consciència per a noves estratègies d'actuació.

2. L'Estat de la qüestió

Diferents situacions de caràcter econòmic, sociològic, ecològic, bèl·lic, etc... fan que els processos migratoris siguin constants i no es constitueixin com un fenomen recent. Podem definir la immigració com un fenomen socioeconòmic d'individus que, abandonant el seu país d'origen, es traslladen al país de destí, per a millorar les seves condicions de vida mitjançant la seva inserció al mercat de treball. (Oliver, 2015)

Espanya, a partir dels anys 90, ha passat de ser un país emissor d'emigrants a ser un país receptor d'immigrants. Segons dades del INE, el número de persones estrangeres, en situació regular, al territori espanyol l'any 2013 era de 5.072.680m. En el cas de les Illes Balears, i segons les darreres dades de l'any 2010 del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (CES), els estrangers representen un 21,9% de la població total. Això ha suposat per a les Illes i, concretament, en el cas de Palma, una nova configuració de ciutat heterogènia i multicultural. (Caro, 2014)

Cal apuntar que les persones estrangeres que resideixen a Espanya, i a la ciutat de Palma, són molt diverses, ja que dins del col·lectiu d'estrangers hi podem distingir dos grans grups. Per un costat, trobem totes les persones amb nacionalitat d'algun país de la Unió Europea, que tenen una equiparació de drets amb les persones de nacionalitat espanyola i, per tant, no estan en una situació d'inferioritat social ni jurídica, degut a que es beneficien del règim de lliure circulació de persones i treballadors, aplicable als ciutadans de la Unió Europea. (Del Real, 2010)

En canvi, la resta de persones estrangeres, anomenades amb el qualificatiu d'immigrants, són les que provenen d'algun país fora de la Unió Europea

(extracomunitaris) i estan legalment afectades per la legislació d'estrangeria, de manera que es situen amb inferioritat jurídica i social respecte a l'anterior grup.

Aquest darrer grup, a més, es divideix en dos subgrups: En primer lloc, les persones que contenen amb un permís de residència i/o treball que els hi permet residir de manera legal al territori espanyol. (Del Real, 2010). Però, i què passa amb les persones que no tenen aquest permís? És en aquest cas quan parlem de la immigració irregular, és a dir, de les persones anomenades "sense papers", aquelles que no tenen autorització de residència ni treball, i es troben amb la possibilitat de ser sancionades amb l'expulsió del territori.

No obstant, part de les persones immigrants regulars també pateix dificultats en les seves condicions de vida, i el fet de tenir un permís temporal genera inseguretat i un possible retorn a una situació d'il·legalitat. I és que, actualment, ja no sols parlem de persones que resideixen sense el permís legal des de la seva entrada al territori, si no que, a causa de la situació de crisi econòmica i el seu impacte en sectors on hi trobem un nombre elevat de treballadors d'origen extracomunitari, hi ha hagut un increment notable de la taxa d'atur d'aquest col·lectiu. És aquí quan parlem de la "irregularitat sobrevinguda", persones que portaven anys treballant i residint de manera legal i que, a rel de la crisi, han perdut el seu lloc de feina i això els ha impedit renovar el seu permís, entrant directament en una situació d'irregularitat, amb totes les conseqüències que això comporta.

El fenomen de la immigració irregular ha estat portat a debat en moltes ocasions, però aquests debats sempre manquen d'una veu fonamental com és la dels seus propis protagonistes, així com tampoc contenen amb el discurs d'especialistes o responsables d'associacions i entitats socials que són qui treballen per a la dignitat humana d'aquestes persones i en defensa dels seus drets un cop es troben al nostre territori. Aquest fet provoca que la imatge que els mitjans de comunicació ens fan arribar d'aquest col·lectiu sigui distorsionada i totalment deshumanitzada, i la responsabilitat de superar aquesta idea recau principalment en els poders polítics de tots els Estats.

En quant als drets de les persones immigrants en situació irregular, cal destacar el dret a **l'empadronament**, el que permet l'accés als Serveis Socials Municipals. No obstant, no estar en una situació regular implica no tenir dret a disposar un contracte de treball normalitzat ni accedir a les prestacions de la Seguretat Social, suposant un dels factors principals d'exclusió social del col·lectiu.

Finalment, la "irregularitat" és una condició que no es projecta exclusivament en la situació legal-administrativa sinó que està present i afecta a tots els aspectes de la vida d'una persona, ja que limita les seves possibilitats i suposa per a la pròpia persona una doble discriminació: la que sofreix pel fet de ser immigrants i per estar en situació irregular.

➤ **Normativa en matèria d'Estrangeria:**

Les polítiques comunitàries sobre migració s'han plantejat dins el marc de l'àrea de llibertat, seguretat i justícia, però lluny de la lliure circulació de persones. Per això, s'imposa a cada Estat membre la funció de salvaguardar les fronteres de la Unió Europea davant dels fluxos migratoris, i garantir la protecció del conjunt dels territoris dels Estats contra la immigració il·legal. (García, 2008)

Dels principals textos legals i normes que a nivell internacional, comunitari, estatal, autonòmic i local regulen els drets i regeixen les actuacions en relació a les persones immigrants residents a l'estat espanyol, cal destacar:

- La **Declaració Universal de Drets Humans** (1948), que reconeix el principis d'igualtat i llibertat entre tots els éssers humans sense distinció de raça, color, sexe, religió o qualsevol altre condició, així com el *dret a la lliure circulació*.
- El **Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i llibertats fonamentals** (1950), on s'estableixen drets relacionats fonamentalment amb el *dret al treball*.
- La **Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea de Niza** (2000), on es prohibeix tot tipus de discriminació, exigint el respecte de la diversitat cultural, religiosa i lingüística, garantint el *principi d'igualtat*.
- El **Tractat de Schengen** (1995), que *regula les fronteres* dins del territori de la Unió Europea. Té com a objectiu establir una frontera comú dins de l'espai Schengen i unificar els controls fronterers externs.
- A l'àmbit de l'estat espanyol, la normativa fonamental és la **Constitució Espanyola de 1978**, que atribueix les competències de l'Estat en matèries fonamentals com nacionalitat, estrangeria, immigració, etc.
- Com a normatives específiques, en les quals es concreten les competències en matèria d'immigració, destacar la **Llei Orgànica 2/2009**, de 11 de desembre, de reforma de la **LO 4/2000**, d'11 de gener, sobre **drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social**.
- I el **Reial Decret 2393/2004**, de 30 de desembre, d'aprovació del **Reglament de la LO 4/2000**, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.
- A nivell autonòmic, trobem la **Llei Orgànica 3/1999, de 8 de gener, reforma de la Llei Orgànica 2/1983, d'Estatut d'autonomia de les Illes Balears** expressa la obligatorietat de les institucions pròpies de la comunitat autònoma de

promoure la cohesió social, l'accés als serveis públics, i el dret a la protecció social, aspectes que lògicament inclouen a la població immigrada.

- Per altra banda, i com a normativa més recent, **la Llei 4/2009, d'11 de juny de serveis socials de les Illes Balears**, expressa alguns dels principals objectius de les polítiques socials.
- Finalment, cal fer menció del **Decret 56/2001 de la Cartera Bàsica de Serveis Socials de les Illes Balears**. (Caro, 2014)

Així doncs, la **Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social**, és la que regula els drets i deures de les persones estrangeres en el territori espanyol. Segons aquesta llei, “els estrangers podran gaudir dels drets i les llibertats reconeguts en el Títol I de la Constitució Espanyola, segons s'estableix en els Tractats Internacionals. Les normes relatives als drets fonamentals dels estrangers seran interpretades conforme a la Declaració Universal dels Drets Humans. Per tant, s'entén que els ciutadans estrangers podran exercir els seus drets en les mateixes condicions que els ciutadans espanyols.” (BOE, 2015)

Lluny d'aquesta realitat, trobem que l'evolució que ha tingut la legislació espanyola en matèria d'estrangeria ha portat a una progressiva limitació del reconeixement i la garantia dels drets i llibertats, fet a tenir en conta alhora d'analitzar determinades situacions d'exclusió d'aquest col·lectiu.

L'últim canvi en matèria legal d'estrangeria va ser l'aprovació del Reglament de la Llei Orgànica 4/2000, que va entrar en vigor el 7 de febrer del 2005. Aquest Reglament manté l'existència d'una gran bossa d'immigració irregular amb escasses possibilitats d'accedir a la regularització. (Sabadell, 2010)

De la llei d'Estrangeria, és important destacar l'**article 14**, que fa referència al **Dret a la Seguretat Social i l'accés als Serveis Socials**. Aquest article fa una clara distinció segons la situació administrativa de la persona estrangera. Així doncs, menciona que:

1. Els estrangers residents tenen dret d'accés a les prestacions i serveis de la Seguretat Socials en les mateixes condicions que els espanyols.
2. Els estrangers residents tenen dret als serveis i prestacions socials, tant generals i bàsiques com les específiques, en les mateixes condicions que els espanyols.
3. Els estrangers, *qualsevol que sigui la seva situació administrativa*, tenen dret als serveis i prestacions socials bàsics. (BOE, 2015)

Com podem observar, l'article planteja dues grans distincions: per una part, en quant al subjecte de dret: documentat o indocumentat; i en segon lloc, en quant al objecte de dret: serveis bàsics o serveis específics.

Aquesta diferenciació consolida l'existència de diversos graus de ciutadania i, a més, aquest accés desigual als serveis i prestacions públics provoca un tractament d'exclusió a la persona indocumentada.

Per tot això, és important conèixer quins són els serveis socials bàsics, per tal de veure en quin grau la persona té les seves necessitats cobertes, i si aquests serveis permeten la inclusió o si, pel contrari, mantenen la situació d'exclusió.

➤ **La Protecció Social i els Serveis Socials**

La protecció social és fonamental per a moltes persones immigrants, ja que són molts els factors que incideixen en una major situació de risc: la falta d'una xarxa familiar o social, el desconeixement de la llengua, el fet d'haver emigrat, etc.

En el cas dels immigrants sense papers, a aquest fet s'hi suma la invisibilitat i el seu major grau de vulnerabilitat per la falta de drets que li concep la llei, el que porta a una doble discriminació: pel fet de ser immigrant i per estar en situació administrativa irregular.

Aquesta situació d'irregularitat afecta a totes les facetes de la vida de una persona, ja que trobem limitacions en les possibilitats d'accés al treball, a l'habitatge, a la salut i l'educació, així com en els serveis socials, i com bé s'ha comentat abans, partint de que, l'accés als diferents sistemes de protecció és el que determina la igualtat d'oportunitats entre les persones i la vertadera inclusió social.

I tot això, dins d'un context de crisi econòmica que ha suposat pel Sistema Públic de Protecció Social un retrocés en la seva protecció a causa de les reformes que s'inicien a partir de l'aprovació del Reial Decret llei 8/2010, de 20 de maig, pel qual s'adopten mesures extraordinàries per a la reducció del dèficit públic. Amb aquesta norma, s'inicia un procés d'important reducció pressupostària que afecta de manera molt significativa als diferents Sistemes de Protecció Social. (Caro, 2015)

Dels distints Sistemes Públics de Protecció Social, cal apuntar breument l'estat actual i les condicions en que la població immigrant "sense papers" hi té accés:

1. Sistema Sanitari:

L'accés al sistema sanitari ha quedat quasi restringit per a les persones immigrants en situació irregular, ja que el govern central, a través d'un Real Decret Llei 16/2012 de mesures urgents per a garantir la sostenibilitat del Sistema, es va limitar el dret a la salut d'aquest col·lectiu i, amb l'excepció d'alguns casos, l'assistència sanitària queda subjecta al seu pagament. Això constitueix una violació del dret a la salut de les persones immigrants que resideixen en territori espanyol, ja que és una mesura discriminatòria, contrària als principis internacionals dels drets humans, i que pot posar en ocasions la seva vida en risc. (Amnistia Internacional, 2013)

2. Sistema Educatiu:

L'educació és obligatòria a Espanya des dels 6 fins als 16 anys, per tant, els pares o tutors estan obligats a fer la matrícula dels seus fills, garantint-hi així l'accés dels menors immigrants als sistema educatiu, "independentment de la situació administrativa dels seus pares". (BOE, 2015) Però tot i que l'educació sigui gratuïta i universal per a tothom, la situació administrativa dels pares influeix i condiona en l'obtenció de les ajudes públiques com són les beques de menjador, el material escolar o llibres de text.

3. L'accés a l'Habitatge:

L'exclusió de les persones immigrants en situació irregular del sistema públic d'ajudes fa que l'habitatge i l'accés a ell sigui uns dels factors d'exclusió i segregació més importants de la població immigrant. I és que, trobem que l'habitatge té un paper molt important per a d'integració social de les persones immigrants, però a causa de la falta de recursos econòmics, les males condicions d'habitabilitat i la seva ubicació en barris marginals o guetos, són les característiques comunes dels seus habitatges.

4. El món laboral i l'economia submergida:

La relació entre immigració irregular i economia submergida pareix evident. En aquest context trobem que l'oferta d'aquest treball actua com a un factor d'atracció per a la millora de les condicions de vida de moltes de persones immigrants "sense papers", ja que, tot i les condicions laborals precàries i la baixa remuneració, és una de les vies principals per a l'obtenció d'ingressos d'aquest col·lectiu. El fet de no tenir dret d'accés al món laboral normalitzat i guanyar-se la vida a través de l'economia submergida, suposa un factor de vulnerabilitat i afavoreix el manteniment de l'explotació i degradació de les condicions laborals en les que es troben aquestes persones. (Libro Marrón, 2010)

5. Accés a la Justícia:

En moltes ocasions les persones immigrants en situació irregular veuen denegada l'accés a la Justícia, o es troben amb obstacles que dificulten l'accés als drets mínims.

Pel que fa al **Sistema Públic de Serveis Socials**, regulat a les Illes Balears amb la **Llei 4/2009, d'11 de juny de Serveis Socials de les Illes Balears**, la qual expressa els principals objectius de les polítiques socials, i de la que cal destacar-ne alguns dels articles més importants per a la investigació:

L'article 5, referent a les persones destinatàries dels Serveis Socials, En primer lloc, s'anuncia que: *"el sistema de serveis socials s'ofereix a tota la població*. I són titulars

del dret a accedir al sistema de serveis socials establert en aquesta llei les persones nacionals dels estats membres de la Unió Europea i també les persones estrangeres no comunitàries residents. (...) També poden accedir al sistema de serveis socials les persones estrangeres que es trobin a les Illes Balears i tinguin la condició d'exiliats, refugiats o apàtrides, d'acord amb el que estableixin la legislació vigent i els tractats i convenis internacionals i, si no n'hi ha, d'acord amb el principi de reciprocitat. (...) I en tot cas, les persones que es trobin a les Illes Balears en una situació de necessitat personal bàsica poden accedir a les prestacions del sistema de serveis socials que permetin atendre aquesta situació.” (CAIB, 2009)

Per altra banda, l'**article 10** defineix el Sistema Públic de Serveis Socials com “un sistema integrat pel conjunt de recursos, prestacions, activitats, programes, projectes i equipaments destinats al benestar social de la població, de titularitat del Govern de les Illes Balears, dels consells insulars i de les entitats locals” (...) “El sistema s'orienta a detectar, prevenir i atendre les situacions de vulnerabilitat i a treballar les situacions de necessitats.” (CAIB, 2009)

Finalment, trobem a l'**article 25** les prestacions bàsiques garantides, i diu: “La cartera de serveis garantirà la resposta immediata a les situacions d'emergència social i les prestacions que donin cobertura a les necessitats bàsiques de les persones beneficiàries d'aquesta llei.” Es consideren necessitats bàsiques:

1. L'allotjament, l'alimentació i el vestit.
2. L'accessibilitat a la informació i als recursos del sistema dels serveis socials.

Així doncs, per cobrir aquestes necessitats bàsiques, la **Cartera Bàsica de Serveis Socials de les Illes Balears**, classifica les **Prestacions dels Serveis Socials Comunitaris Bàsics**, a les que tenen dret d'accés aquest col·lectiu, en:

1. Servei d'informació, valoració, assessorament, intervenció i derivació
2. Servei d'ajuda a domicili
3. Servei d'alberg temporal o d'allotjament hotel·ler
4. Ajuts per a la cobertura de les necessitats bàsiques
5. Servei de teleassistència i telealarma
6. Servei de teletraducció
7. Servei de Mediació Intercultural
8. Domiciliació i empadronament (BOIB, 2011)

En conclusió, doncs, aquestes són les prestacions bàsiques públiques a les que la població immigrant “sense papers” hi té dret d'accés, tal com l'article 14 de la llei d'Estrangeria estableix. Veient així la distinció entre la tipologia de les prestacions i la població destinatària d'aquestes.

➤ **Principals entitats que treballen amb persones immigrants a les Illes Balears:**

A les Illes Balears, trobem els **Centres Municipals de Serveis Socials**, que constitueixen l'Atenció Primària, és a dir, la porta d'entrada als Serveis Socials, i estan orientats a promoure accions que tenen per objecte la millora de la qualitat de vida de la població mitjançant les prestacions i els serveis que s'ofereixen, amb els requisits i les condicions que estableix la Llei.

Els **Centres d'Informació i Assessorament a la Immigració (OFIM)** són un recurs específic del Sistema de Serveis Socials. Aquest servei està dirigit a tres col·lectius: persones immigrants, professionals i entitats i població general. I, concretament, a les persones immigrants s'ofereix:

1. Informació i assessorament sobre recursos del Sistema de Serveis Socials
2. *Informació i assessorament jurídic-administratiu en temes d'estrangeria*
3. Suport tècnic a l'associacionisme de les persones immigrades i a la seva participació en altres entitats i associacions de la comunitat.
4. Servei de mediació per a l'accés a l'habitatge en règim de lloguer.

Per altra banda, a nivell local, trobem l'existència d'organitzacions de l'anomenat **Tercer Sector d'Acció Social**, que treballen amb persones amb situació de vulnerabilitat, independentment de la situació administrativa en la que es trobin. A les Illes Balears destaquen, entre d'altres: Creu Roja, Càritas o Metges del Món, entitats socials integrades també dins EAPN-Illes Balears Xarxa per la Inclusió Social, constituïda a les Illes Balears l'any 2005.

A **Càritas** hi trobem el **Servei d'Assessoria Jurídica per a Immigrants**, que va sorgir a causa de l'augment del nombre d'immigrants indocumentats que arribaven a Càritas. L'objectiu que es persegueix és arribar a l'estabilitat en la situació administrativa de la persona immigrant. La principal intervenció és l'orientació, l'acompanyament i el suport en les tramitacions dels permisos en els quals poden accedir les persones immigrants per a mantenir la seva situació d'estància legal en el país, o poder accedir a aquesta regularitat.

Finalment, cal destacar la important tasca durant més de 10 anys del **Centre Turmeda** (centre d'atenció a immigrants), tancat l'any 2010 i que, fins a les hores, funcionava com un programa d'acollida temporal de persones immigrants de recent arribada a l'illa, a les quals s'oferia un recurs d'allotjament i cobertura de les necessitats bàsiques, a més de tot un procés d'assessorament a l'àmbit legal i d'inserció social.

3. . Marc Teòric

En primer lloc, s'ha parlat d'un Estat de la qüestió, on s'ha explicat la temàtica i els principals components que hi incideixen, donant pas a aquesta segona part, que respon a la pregunta “quina és la mirada que s'hi vol posar a un tema com és la immigració irregular i la protecció social?”

Conceptes com el de drets humans, integració e inclusió social, cohesió i convivència, dignitat, igualtat i ciutadania, son un petit resum de la visió amb la que s'enfoca aquesta investigació.

Son prou clares les paraules de Morten Kjaerum, Director de la FRA, la Agencia de Derechos Fundamentales de la Unión Europea, que després de l'informe publicat "Acceso denegado: los inmigrantes en situación irregular excluidos de servicios y derechos básicos en Europa", va declarar al respecte: «*Empleamos a inmigrantes irregulares como mano de obra barata para que limpien nuestras casas. Comemos las frutas y verduras que ellos recolectan. Pero, a pesar de su aportación a nuestras sociedades, cuando los inmigrantes irregulares intentan acceder a nuestro sistema sanitario o educativo, o cuando acuden a la justicia para denunciar abusos, suelen encontrarse con una puerta cerrada o, incluso peor, con la deportación. Los derechos humanos atañen a todos los seres humanos. Y seguimos siendo seres humanos aunque carezcamos de pasaporte, de visado o de permiso de residencia.*» Però pareix que aquesta darrera afirmació s'oblida en moltes ocasions.

A partir de la concepció dels **Drets Humans** com a universals i indivisibles, que promouen i defensen les institucions europees i els seus estats membres, la política de defensa dels Drets Humans ha de centrar-se en la defensa dels drets civils, polítics, econòmics, socials i culturals, a més de promoure la defensa dels drets de persones i col·lectius més vulnerables. (Caro, 2014)

La defensa dels Drets Humans implica: la defensa de la *Dignitat Humana*, (integritat de la persona, tracte inhumà); la defensa dels drets de *Llibertat i seguretat* (la llibertat de pensament, de consciència, de religió, d'expressió, d'informació, de reunió i d'associació, el dret a la propietat, a l'asil i a la protecció); el dret a la *Igualtat* davant la llei (no discriminació per raó de diversitat cultural, religiosa, lingüística, per gènere, per edat i per raó de discapacitat); el dret a la *Solidaritat*, (la informació, la consulta, tot el que implica el dret a rebre ajuda social, protecció i seguretat social davant situacions de desprotecció o vulnerabilitats); el drets de *Ciutadania*, (plena defensa del drets cívics, polítics i socials); i el dret a la *Justícia*. (Caro, 2014)

Al marc comunitari, tot aquest conjunt de Drets Humans s'especifiquen pel col·lectiu de persones immigrants a diversos documents: la Carta Social, fa referència explícita a les llibertats; respecte a la igualtat trobem diferents compromisos i estratègies per a la no discriminació i la igualtat d'oportunitats; i respecte als drets dels ciutadans tota una sèrie de programes de drets fonamentals i ciutadania. (Caro, 2014)

Quan es parla d'immigració un concepte que apareix repetidament és el d'**Integració**. El concepte d'integració pot adoptar diferents significats. Per una banda, es pot entendre com l'adaptació als hàbits, als costums i a les pautes culturals de la societat receptora. Per altra banda, trobem la concepció centrada en el terreny dels drets i la seva equiparació. La integració ciutadana, doncs, seria el "*proceso de equiparación de derechos, de forma legal y efectiva, de las personas inmigradas con el resto de la población, así como el acceso, en condiciones de igualdad de oportunidades y de trato, a todos los bienes, servicios y cauces de participación que ofrece la sociedad*" (Pajares, 2005).

Per a que la integració sigui efectiva s'han de complir tres condicions:

- La societat receptora ha de promoure un procés d'acollida o obertura envers els col·lectius de persones immigrades garantint-los l'accés a recursos i serveis en igualtat de condicions.
- Correspon al col·lectiu d'immigrant la implicació en el desenvolupament local i en les xarxes del territori
- Cal assegurar la igualtat en drets i deures de totes les persones que resideixen en el territori. (Oliver, 2015)

Així doncs, incrementar els recursos destinats a favorir la integració real de tots els immigrants és imprescindible per a mantenir un nivell òptim de cohesió. En aquest sentit, trobem l'enfocament pro-actiu que parteix de la idea que la migració és un repte que hi ha que gestionar, no un problema que s'hagi de resoldre, partint del principi de justícia basat en la cohesió social i no discriminació, vist com un interès per a tota la població, on la immigració sigui concebuda en termes de benefici, oportunitat i riquesa cultural, i no com a un cost social, polític o econòmic. (Alemán y Soriano, 2012)

Un concepte relacionat amb el procés d'integració, és el de **la Inclusió Social**, que s'entén com un procés que assegura que totes les persones tenen les oportunitats i els recursos necessaris per a participar plenament en la vida econòmica, social i política i per a gaudir d'unes condicions de vida normals. És la possibilitat de *participació igualitària* de tots els seus membres en totes les dimensions socials, i està relacionada amb la integració, la cohesió, la justícia social. (Fundació Luis Vives, 2007)

Però com s'assoleix la igualtat de drets del col·lectiu immigrant "sense papers" si els seus drets es troben condicionats a la seva situació administrativa, tal i com la llei així ho estableix, i la seva presència es mostra com una amenaça per a l'Estat, el que suposa una barrera més per a la seva acollida per part de la societat receptora.

Un concepte contraposat al d'integració és el **d'Exclusió**, el qual sovint acompanya la situació de les persones immigrants. Si és cert que la condició d'immigrant no és sinònima d'exclusió, en el cas de les persones "sense papers", la seva situació administrativa, és un factor determinant d'exclusió social.

L'exclusió fa referència al procés social pel qual una persona o un grup no es desenvolupa de forma integrada dins una determinada societat, degut principalment a mecanismes de discriminació. Així doncs, és un concepte multidimensional ja que fa referència a un procés de pèrdua d'integració o participació de l'individu en la societat, en un o diversos àmbits: Econòmic (en la producció o el consum); Polític-legal (participació política, sistema administratiu, protecció social); i Social-relacional (absència de xarxes o problemàtica dins les xarxes socials o familiars). (Oliver, 2015)

Com s'ha apuntat, trobar-se en situació administrativa irregular limita en gran mesura la participació de les persones en la societat, especialment en els nivells més elementals de la supervivència com son el treball i l'habitatge, la salut o l'accés a la protecció social, en igualtat de condicions amb la resta de la població. Per tant, d'acord amb la definició anterior, trobem que aquest col·lectiu no es pot desenvolupar de forma integrada dins la societat, el que suposa una relació directa entre la condició administrativa, la discriminació i el risc d'exclusió.

A més, un altre dels efectes perversos que tota aquesta exclusió pot tenir en les persones que ho viuen es que acabin legitimant la idea de que per a la seva condició administrativa “no tenen dret a tenir drets”. (Arenndt, H. 1987)

Per altra banda, al voltant de la immigració apareixen sovint estereotips, prejudicis i discriminacions. **L'estereotip** és un pas previ al prejudici, ja que el **prejudici** consisteix en un judici o valoració negativa sobre un determinat grup basat no en el coneixement de la seva conducta real, sinó en imatges estereotipades.

La **discriminació** fa referència al tracte diferent i desigual envers un grup de persones, classificat en funció de categories com el sexe, l'edat, la classe social o la procedència, respecte el conjunt de la població. També és molt freqüent la discriminació basada en la diferenciació racial, ètnica i cultural i socioeconòmica. (Fundació Luis Vives, 2007)

Una mostra d'aquesta discriminació son algunes de les expressions que s'utilitzen per a designar a les persones indocumentades, i que fan referència a l'absència d'alguna característica pròpia de la resta dels ciutadans, i relacionades amb la legalitat del seu status, la legitimitat de la seva presència o el fet de ser o no benvinguts per a la societat. Termes com “indesitjables”, “il·legítims” o “il·legals”, son utilitzats avui en dia per gran part de la societat i, fins i tot, pels mitjans de comunicació. (González, N., 2010)

Per tot això, és important tenir clar que la integració i la cohesió social s'ha de promoure amb polítiques públiques que respectin la pluralitat i els drets de les persones. La lluita contra l'exclusió social i la discriminació i el reconeixement de la diversitat son termes que han d'anar plegats per a la seva efectivitat. (Ararteko, 2010)

En conclusió, aquesta investigació hi té posada la seva visió baix tots aquests conceptes i principis, als quals arribar-hi o superar-los no hauria de ser una utopia, però que actualment hi trobem una falta de sensibilitat humana cap aquestes qüestions, fet que limita encara més les possibilitats d'inclusió d'aquest col·lectiu.

4. . Metodologia

❖ Pregunta d'investigació:

Es parteix de la base, de que, els professionals del Treball Social fan feina amb i per a les persones, independentment del seu color, ètnia, o religió. Però, i en el cas de les persones immigrants en situació administrativa irregular?

La hipòtesis és que la condició d'irregularitat actua com a barrera i/o limita l'actuació dels Serveis Socials Públics amb aquest col·lectiu.

I son dues les preguntes inicials sorgides:

- Son suficients els recursos bàsics per a cobrir les necessitats d'aquest col·lectiu?
- Es treballa per a la inclusió social o es mantén la situació d'exclusió?

❖ Recerca Documental sobre el tema:

Una vegada s'ha delimitat la temàtica, s'ha fet una recerca documental sobre el tema, per tal de conèixer i poder treballar amb el fonamental per a la investigació. Així doncs, s'han consultat les següents fonts d'informació:

- Documentació específica en matèria d'Estrangeria i Serveis Socials
- Continguts temàtics d'assignatures de Treball Social
- Articles científics
- Webs d'entitats socials
- Blogs socials

❖ Entrevista:

S'han realitzat dues entrevistes semi-estructurades a dos professionals del Treball Social, amb l'objectiu de contar amb la visió professional sobre el tema, de qui treballa dia a dia amb aquest col·lectiu:

- T.S i coordinador del CMSS de Llevant Nord (G)
- T.S i coordinadora de Càritas (B)

5. Resultats

Una vegada s'ha fet la recerca documental sobre el tema i s'han realitzat les dues entrevistes, es fa un anàlisi mitjançant el contrast de la informació teòrica i la part pràctica i professional, obtenint així els principals resultats de la investigació:

- ✓ Trobar-se en una situació administrativa irregular constitueix un factor de risc molt important d'exclusió social.

“el fet d'estar irregular, no tenir documentació, no tenir papers, es un factor de risc d'exclusió, claríssim i objectiu. Perquè t'impedeix a poder treballar, t'impedeix a poder viure al país, limita l'accés a serveis, serveis sanitaris, laborals, algun educatiu (...) I més si estam parlant d'una família.” (G, 2015)

“el fet d'estar en una situació irregular te dificulta moltes coses, sobre tot de cara accés a serveis i recursos, del sistema sanitari ja quedes exclòs, de prestacions socials per suposat, d'accés al mon laboral normalitzar totalment, (...) a veure, que acabis en una situació d'exclusió molt severa dependrà, dependrà de la xarxa familiar, d'amics, i de com també t'hagis pogut moure a nivell d'entitats socials i la resposta que t'hagin pogut donar” (B, 2015)

- ✓ Les necessitats bàsiques queden cobertes des dels Serveis Socials Municipals.

“en termes d'accés als Serveis Socials Municipals, d'Atenció Primari, no hi ha aquesta exclusió, ja que poden accedir malgrat estiguin en una situació d'irregularitat. Tant des d'un punt de vista d'accés al catàleg de prestacions municipals tant tècniques com econòmiques. Hi ha es mateix accés, no discriminem perquè no tinguin documents, no es un motiu d'exclusió per accedir al servei. (...) Tenen accés a tot el catàleg municipal” (G, 2015)

- ✓ Trobem un tercer grup de persones immigrants: els indocumentats, que ni tan sols tenen passaport i que, no obstant, no poden empadronar-se, el que suposa que tampoc tenen accés als serveis socials públics.

“una persona en situació d'irregularitat pot acudir a Càritas i pot acudir a Serveis Socials, però una persona indocumentada no pot acudir a Serveis Socials perquè no està empadronada (...)tenim gent indocumentada, sense passaport, sense res (...) aquesta gent està indocumentada, i un dels requisits per poder ser atesos als serveis socials municipals és figurar en el padró municipal del municipi, aquesta gent ja no té accés als serveis municipals, amb noltros si. (B, 2015)

- El paper del Tercer Sector és important i complementari.

“el Tercer Sector fa una feina complementaria, o primària, a la nostra. És un complement molt important per a les absències i deficiències de cobertura de l'administració (...) les administracions per llei estam obligades a fer les coses d'una

manera, i les entitats sense ànim de lucre ho han de fer d'una altra manera, per tant se complementen amb allò que se puguin complementar (G, 2015)

“la porta d'entrada és única, independentment de raça, religió, sexe, procedència, independentment, el recursos propis son per a tothom (...) clar que passa que si has de gestionar els recursos que no son nostros, sinó que nomes tenim accés a la tramitació, com es una RMI, noltros no podem canviar els criteris que ells posen (...) aquí es on tenim les barreres” (B, 2015)

- ✓ La relació amb les persones immigrants en situació irregular sol ser més fluida amb les ONG's (Càritas, Creu Roja) que amb els organismes públics (Serveis Socials), sobretot per la por i la inseguretad cap a les dependències administratives.

“la situació irregular no és prevalent (...) el que no sé si és gent que té por a venir perquè es irregular (...) els que arriben saben que nosaltres no tenim el criteri d'exclusió per es fet de no tenir papers (...) però pressuposem que n'hi ha més de la que atenem (...) que potser cerquen altres recursos” (G, 2015)

“la gent pensa amb administració, encara que siguin serveis socials que estan per atendre, i tenen por (...) és una administració pública i se té por” (B, 2015)

- ✓ La irregularitat és un estat generat pel propi sistema i els Serveis Socials Públics es troben amb les limitacions que hi posa la llei, la qual cosa suposa que el sistema i la normativa son la primera forma de discriminació cap aquest col·lectiu.

“qui genera les situacions de irregularitat d'una persona és el sistema general (...) si hi ha una llei d'estrangeria, i que contempla que hi pugui haver situacions de irregularitat com es el cas de la normativa estatal espanyola, ido n'hi haurà. (...) totes les persones que resideixen a un país haurien de tenir la mateixa consideració (...) el que no val es que una vegada els hi tenc, els discrimino (...) qui està aquí hauria d'estar aquí amb tots els drets i tots els deures (...) però nosaltres malgrat siguem serveis socials som una administració, i hem de dir la veritat al ciutadà, dir que està a un país on hi ha una regulació i que evidentment no podem plantejar un itinerari laboral perquè la llei l'exclou d'una inserció laboral” (G, 2015)

- ✓ Treballar per a la integració d'aquest col·lectiu és un dels reptes principals.

“és sobreviure tres anys (...) en aquests anys oferim aprenentatge de la llengua, formació (...) donam elements que els ajudin a estar més preparats per a les feines que pugin fer aquests tres anys sense papers (...) també treballem molt amb el tema de la participació (...) és molt important fer xarxa, la relació amb les persones d'aquí, donam pautes de com funcionem aquí (...) però queda molt per fer per a la seva integració real” (B, 2015)

6. Conclusions

En primer lloc, s'ha conclòs que disposar del permís de residència i treball és un aspecte clau en la vida de les persones immigrants, que condiona la resta d'àmbits socials: treball, educació, habitatge, participació social i política. Per tant, no disposar de permís de residència i treball les posa en una situació d'inferioritat de drets que sovint es tradueix en problemes per adquirir un habitatge, per trobar feina o per formar-se.

Per altra banda, la situació d'irregularitat obliga a la invisibilitat, a portar una vida evitant constantment ser detectats per el sistema. Això limita la llibertat de moviment i s'associa l'etiqueta "irregular" a una distorsió en la percepció respecta a aquest col·lectiu, arribant, fins i tot, a una distorsió en el propi concepte que la persona immigrant té de si mateixa.

Així doncs, actualment, és força important i necessari adequar el Sistema de Serveis Socials a les necessitats específiques d'aquest col·lectiu, ja que ens trobem que, tot i les necessitats bàsiques queden cobertes per llei, l'efecte que té la situació administrativa evoca directament en una situació d'exclusió i vulnerabilitat, la qual hauria de ser raó primera per iniciar més actuacions en aquesta línia, on l'assistència jurídica dirigida a la protecció efectiva dels drets o la lluita contra la discriminació fossin punts centrals, seguit d'altres mesures com la participació i la promoció de les relacions entre les comunitats immigrants i autòctones, o la sensibilització de la societat per tal de millorar la imatge pública de la immigració irregular, des d'una mirada més humana.

Personalment, aquest es un tema de gran sensibilitat, ja que son moltes les persones que es troben en aquesta situació actualment, a més de totes les que lluiten dia a dia per aconseguir un futur lluny de la guerra i la misèria dels seus països. Peno que els drets d'aquestes persones han d'estar garantits es trobin on es trobin, i sigui quina sigui la seva situació, ja que, trobar-se indocumentat no anul·la la categoria humana de la persona, sent aquesta la principal raó per a actuar i treballar en contra l'exclusió.

Finalment, com a treballadors socials hi tenim un paper molt important per a fer visible aquest col·lectiu de cara a la societat i als poders polítics, donant a conèixer les seves necessitats i exigint una millora en els recursos destinats, tenint present que la igualtat per a totes les persones és un principi essencial en la defensa dels drets humans.

7. Bibliografia

Agencia de Derechos Fundamentales de la Unión Europea (FRA) (2011): Derechos fundamentales de los inmigrantes en situación irregular en la Unión Europea

Alemán, C.; Soriano, R.M. (2012): Servicios sociales e inmigración en tiempos de crisis económica.

Amnistía Internacional (2013): El laberinto de la exclusión sanitaria: Vulneraciones del derecho a la salud en las Islas Baleares

Ararteko (2010): Políticas Sociales, Discriminación e inmigración. Barcelona

BOE (2015): Código de Extranjería.

BOIB (2011): Cartera Bàsica de Serveis Socials de les Illes Balears 2011-2014.

CAIB (2009): Llei 4/2009 de Serveis Socials de les Illes Balears. Parlament IB

Caro, F. (2014-2015): Serveis Socials Sectorials. Palma: Universitat de les Illes Balears

Caro, F. (2014-2015): Serveis Socials Sectorials II. Palma: Universitat de les Illes Balears

Consejo Internacional de Políticas de Derechos Humanos (2010): Migración Irregular, Tráfico Ilícito de Migrantes y Derechos Humanos: Hacia la Coherencia.

Del Real, J.A. (2010): “La gestión jurídica de la inmigración irregular: una zona entre medias de la legalidad y la ilegalidad”. Universidad de Jaén

Dirección General de Migraciones (2014): Informe sobre la situación de la integración de los inmigrantes y refugiados en España. Madrid

Fundación Luis Vives (2007): Claus sobre l'exclusió social a Espanya. Madrid

García, G. (2008): Los ejes de la política migratoria en la Unión Europea. UNED

González, N. (2010): De indeseables a ilegales: una aproximación a la irregularidad migratoria. Instituto de Filosofía

H. Arendt (1987): Los orígenes del totalitarismo. Alianza, Madrid

Libro Marrón (2010): Implicaciones de la economía sumergida en España. Madrid

Malgesini, G.; Giménez, C. (2000): “Interculturalidad”. Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad. Catarata, Madrid.

Martínez, J.L.; Fernández M. (2006): Inmigración y exclusión social. FUHEM: Madrid

Moreno, G.; Aierdi, X. (2008): “Inmigración y servicios sociales: ¿Última red o primer trampolín?”. Zerbitzuan.

Oliver, M.A. (2014-2015): Migracions i Treball Social. Palma: Universitat de les Illes Balears

Pajares, M. (2005): La integración ciudadana. Una perspectiva para la inmigración. Icaria, Barcelona.

Reyes, C. (2013): Migrantes en permanencia irregular: hacia una constitucionalidad en derechos humanos. Universidad Autónoma de Madrid

Aj. Sabadell (2010): Informe de la Immigració. Sabadell

Unitat de Promoció i Desenvolupament del Baix Llobregat (2011): Guia d’estrangeria i treball. Programa del Servei d’Ocupació de Catalunya.